

Samenvatting

Wat wij weten over criminele carrières is in de regel afkomstig uit onderzoek naar commune criminaliteit onder jongeren en jongvolwassenen. Terwijl er naar jeugdige daders en commune criminaliteit nationaal en internationaal zeer veel onderzoek is gedaan, ontbreken ten aanzien van georganiseerde criminaliteit vaak zelfs de meest basale gegevens. Hoe oud zijn deze daders eigenlijk? Hoe zijn zij in beeld gekomen bij politie en justitie? En hoe ziet hun justitiële geschiedenis er uit?

Dit rapport bevat de eerste resultaten van een uniek onderzoek naar criminele carrières in de georganiseerde misdaad. Het is gebaseerd op een deelonderzoek dat in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit is uitgevoerd naar de ongeveer duizend verdachten die betrokken waren bij de eerste tachtig geanalyseerde opsporingsonderzoeken. De merendeels kwalitatieve informatie, die was verzameld in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit, is gekoppeld aan informatie die in het Nederlandse Justitiële Documentatiesysteem (JDS) kon worden teruggevonden over demografische kenmerken van de daders en hun strafrechtelijk verleden.

Tijdens en na de Parlementaire Enquête Opsporingsmethoden is vrij veel aandacht besteed aan het gevaar dat jongeren via rekrutering betrokken zouden raken bij georganiseerde criminaliteit. Maar de bevindingen uit dit onderzoek nopen ons er toe om met een bredere blik naar criminele carrières in de georganiseerde misdaad te kijken.

In de eerste plaats is gebleken dat jeugdige daders in de door ons onderzochte groep verdachten volledig afwezig zijn: geen enkele dader is jonger dan 18 jaar ten tijde van de uitgangszaak en slechts 7% is tussen de 18 en 24 jaar oud. Ook zijn oudere daders – vergeleken met de totale JDS-populatie – oververtegenwoordigd. In totaal is ongeveer driekwart van de daders dertig jaar of ouder.

In de tweede plaats blijkt bij 28% van de daders dat het zicht dat politie en justitie hebben op hun voorgeschiedenis nagenoeg afwezig is. Deze daders komen pas op het moment dat er opsporingsonderzoek wordt verricht voor het eerst in beeld bij de Nederlandse politie en justitie. Deze ‘onbekende vissen in de politienetten’ bestaan voor een groot deel uit daders die niet in Nederland zijn geboren en die pas later in hun leven hier zijn komen wonen of hier verblijven. Een substantieel deel van de daders is dus niet bekend en kan ook niet bekend zijn vanwege de aard van de criminele activiteiten waar het om gaat (en de registraties). In veel gevallen gaat het namelijk om transitcriminaliteit, waarbij daders uit meerdere landen zijn betrokken en daders ‘instromen’ en ‘uitstromen’.

In de derde plaats is er ook sprake van een groot aantal ‘oude bekenden’: 72% van de daders is al eerder met de Nederlandse justitie in aanraking geweest. Maar opvallend aan de justitiële geschiedenis van de door ons onderzochte daders is dat zij tot de uitgangszaak nog weinig van de Nederlandse justitie te vrezen hebben gehad. In totaal heeft 31 procent van alle daders ooit een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 15 procent heeft ooit een gevangenisstraf van meer dan 12 maanden gehad. Daders zijn gemiddeld rond de 27 jaar oud wanneer zij voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komen. Hoewel een vroege start vrij normaal is, zeker voor mensen met een lange criminele carrière, komt slechts een kwart (26%)

van alle daders voor het twintigste levensjaar voor het eerst in aanraking met de Nederlandse justitie. Daarentegen is 40% van de daders tussen de 20 en 30 jaar oud als ze voor het eerst met justitie in aanraking komen, en is 34% ouder dan 30 jaar ten tijde van het eerste justitiecontact.

Wanneer wij zouden willen weten hoe wij betrokkenheid bij (georganiseerde) criminaliteit vroegtijdig zouden kunnen signaleren, is het ook van belang om na te gaan op welke manier mensen betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en hoe mensen 'doorgroeien'. Uit een analyse van 92 'starters' blijkt dat mensen op velerlei manieren betrokken raken bij vormen van georganiseerde misdaad: door reeds bestaande sociale relaties, door werk- en beroepsgerelateerde relaties, door hobby's of nevenactiviteiten, door bepaalde 'life events' en door bewuste rekrutering. De *sociale gelegenheidsstructuur* bepaalt wie op welk moment toegang kan krijgen tot winstgevend criminele activiteiten. Deze sociale gelegenheidsstructuur verklaart ook het fenomeen van de late starters: sommige gelegenheden ontstaan pas later in iemands leven. Ook grijpen mensen bepaalde gelegenheden pas later in het leven daadwerkelijk aan, bijvoorbeeld bij 'life events' zoals faillissementen en problematische schuldsituaties. De paden waarlangs betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit tot stand komt zijn dus meervoudig. Deze paden kunnen ook pas later in het leven worden ingeslagen. Daarbij valt op dat starters in veel gevallen zelf geen passieve maar een actieve rol spelen.

Uit een analyse van de carrières van 66 'leidinggevend' blijkt dat het standaardbeeld van 'een leven in de misdaad' maar voor een deel opgaat. Een aanzienlijk deel van de leidinggevend heeft vanuit een beroepsachtergrond op een bepaald moment de overstap gemaakt naar de georganiseerde misdaad. Bij deze 32 daders kan onderscheid worden gemaakt tussen een groep van 19 daders met een achtergrond in de legale handel (inclusief import en export) en een groep van 13 daders met andersoortige beroepen: mensen uit het bedrijfsleven, bouw, montage, horeca, financiële dienstverlening of overheid. Sommige daders voeren hun criminele activiteiten uit in het verlengde van hun legale activiteiten. Anderen hebben vanuit de legale handel op een bepaald moment een duidelijke overstap gemaakt van legale naar illegale handelswaar. Deze overstap kent – naast een aspect van gelegenheid – ook een aspect van keuze, waardoor het leven van deze daders ook een andere wending neemt en steeds meer in het teken komt te staan van de organisatie van de criminele activiteiten en de afscherming ten aanzien van politie en justitie. Ten slotte kunnen 'life events' – ook later in het leven – bepaalde illegale mogelijkheden binnen het bereik brengen van mensen zonder noemenswaardige criminele carrière, of aantrekkelijker maken ten aanzien van bestaande alternatieven. Voor al deze daders met een beroepsachtergrond, waarvan het grootste deel pas na het twintigste levensjaar voor het eerst met justitie in aanraking komt, geldt dat het allerminst vanzelfsprekend is dat politie en justitie hen 'in het vizier' hebben. Het zijn 'zij-instromers' – veelal op latere leeftijd – die gebruik maken van de mogelijkheden en contacten die hun beroepen met zich meebrengen.

In de totale groep onderzochte leidinggevend (66) komt echter ook een substantieel deel van de daders (30) al voor het twintigste levensjaar in aanraking met justitie. Sommigen van hen hebben zich dankzij hun lokale wortels ontwikkeld tot veelzijdige 'local heroes'. Zij missen echter de benodigde contacten om de eigen regio te ont-

stijgen en hebben ook geen specifieke vaardigheden die hen interessant maken voor partners van buiten de regio. Zij blijven daarom beperkt tot de eigen regio en richten zich daar – met al hun contacten – op de mogelijkheden die zich voordoen tot het behalen van legale, semi-legale en illegale winsten. De veelzijdigheid die zij aan de dag leggen is ook een gevolg van de beperkingen van de lokale context. Maar sommigen, bijvoorbeeld lokale XTC-producenten, weten via brokers toegang te krijgen tot interessante exportmarkten. Daardoor kunnen deze local heroes uitgroeien tot grote spelers, op nationaal niveau of soms zelfs op internationaal niveau. Dit geldt ook voor andere daders die mogelijkheden tot schaalvergroting weten te benutten. Door schaalvergroting kunnen winstgevendende illegale activiteiten andere illegale activiteiten langzamerhand verdringen, waardoor in de praktijk sprake is van een soort specialisatie. Voor verschillende daders zien we ook dat vermogen dat wordt vergaard met commune criminaliteit, zoals inbraken en overvallen, kan worden gebruikt om een overstap te maken naar vormen van georganiseerde criminaliteit, in het bijzonder de drugshandel. Kapitaal is een belangrijke doorgroeifactor, omdat het mogelijkheden schept om te investeren in illegale activiteiten. Daarnaast schept het mogelijkheden tot schaalvergroting en risicobeperking. Risico's kunnen op een gegeven moment worden beperkt door zich te gaan bezighouden met minder risicovolle, semi-legale of legale activiteiten of door meer op de achtergrond bij activiteiten betrokken te zijn. Ten slotte komen bepaalde criminele carrières in een stroomversnelling omdat daders specifieke expertise bezitten of ontwikkelen waarvan veel andere daders afhankelijk zijn: transnationale contacten, vaardigheden op het gebied van transport, of geldhandelingen (witwassen). Dit zijn belangrijke bottlenecks voor daders die zich bezig houden met transitcriminaliteit. Ook zijn er bepaalde misdaadspecifieke bottlenecks zoals bij mensensmokkel (vervalsen van documenten) of bij de productie van synthetische drugs (precursoren, hardware, en – in het verleden – kennis over het productieproces). Daders die over deze kennis of contacten beschikken kunnen daarom snel groeien in het criminele milieu. Dit komt niet alleen door het eigen handelen van deze daders, maar ook door de netwerkvorming die door anderen *rond* deze personen plaatsvindt: daders vertellen andere daders over de specifieke expertise van deze persoon, waardoor deze andere daders ook contact zoeken.